५. अरुणा असफ अली

डॉ. इंदुमती यार्दी (१९२६-२०१५): प्रसिद्ध लेखिका. 'भारतरत्न' हे पुस्तक प्रसिद्ध.

भारतकन्या अरुणा असफ अली यांनी देशाच्या राजकारणात व समाजकारणात सक्रिय सहभाग घेतला. भारतीय स्वातंत्र्यलढ्याच्या इतिहासात त्यांना 'क्रांतिज्वाला' म्हणून ओळखले जाते. त्यांच्या विविधांगी कार्याचा परिचय प्रस्तुत पाठात करून दिला आहे. सदर पाठ 'भारतरत्न' या पुस्तकातून घेतलेला आहे.

अरुणा असफ अली

अरुणा असफ अली यांनी वयाच्या एकविसाव्या वर्षी स्वातंत्र्यसंग्रामात उडी घेतली. त्यांनी देशाच्या स्वातंत्र्यप्राप्तीसाठी आपले उभे आयुष्य वेचले. समाजाच्या उन्नतीसाठी अपार परिश्रम घेतले. भारतकन्या अरुणा असफ अली यांनी देशाच्या राजकारणात हिरिरीने भाग घेतला, तर समाजकारणात पुढाकार घेऊन देशाची उत्तम सेवा केली. भारतीय स्वातंत्र्यलढ्याच्या इतिहासात 'क्रांतिज्वाला' म्हणून त्या ओळखल्या जातात.

त्यांचे कार्य विविधांगी असून त्यांच्या कामाचा आवाका प्रचंड होता. कोणतेही काम तत्परतेने, नि:स्वार्थी वृत्तीने व निश्चयी बाण्याने पार पाडण्याची जबरदस्त ताकद त्यांच्या ठायी होती. पारतंत्र्यातून देशाची मुक्ती हा त्यांच्या आयुष्याचा ध्यास होता. सन १९४२ च्या 'भारत छोडो' आंदोलनात अरुणाबाईंनी महत्त्वाची भूमिका बजावली होती. ९ ऑगस्ट १९४२ रोजी मुंबईतील गवालिया टँक येथे त्यांनी राष्ट्रध्वज फडकवला व नंतर भूमिगत होऊन स्वातंत्र्यलढ्यात सक्रिय राहिल्या. त्यांनी क्रांतिकारक तरुणांची मजबूत फळी उभी केली. 'चले जाव' चळवळ चालवण्यासाठी भूमिगत समिती स्थापन करण्यात आली. त्यात जयप्रकाश नारायण, अच्युतराव पटवर्धन, राम मनोहर लोहिया व अरुणाबाई ही मंडळी होती. या मंडळींनी भारतीय लोकांच्या मनात इंग्रज सरकारविरुद्ध जबरदस्त विरोध निर्माण केला. अरुणाबाईंना पकडण्यासाठी इंग्रज सरकारने बक्षीस जाहीर केले होते. पोलिसांचा ससेमिरा चुकवत त्यांनी क्रांतीचा संदेश सर्वदूर पसरवला. देशाच्या स्वातंत्र्यासाठी त्यांनी अनेक वेळा तुरुंगवास भोगला.

अनेकांच्या प्रयत्नांमुळे १५ ऑगस्ट १९४७ साली आपला देश स्वतंत्र झाला. अरुणाबाईंच्या सार्वजनिक कामाचा व्याप प्रचंड होता. दिल्लीच्या पहिल्या महापौर म्हणून त्या निवडून आल्या. प्रौढ साक्षरता, रोजगार, वैद्यकीय सुविधा आदी योजना त्यांनी राबवल्या. त्यांचा समाजवाद, लोकशाही व धर्मनिरपेक्षता या तत्त्वांवर विश्वास होता. दिल्लीच्या गिरणी कामगारांना न्याय मिळवून देण्यासाठी व मजदूर युनियनला बळकटी आणण्यासाठी अरुणाबाईंनी पुढाकार घेतला. तुरुंगातील कैद्यांचे प्रश्न, तुरुंग सुधारणा अशा बाबींकडेही त्यांनी लक्ष पुरवले.

प्रत्यक्ष देशकार्य करत असताना त्यांनी कसल्याच गौरवाची अपेक्षा ठेवली नाही. 'भविष्यात भारतीयांनी मला देशभक्त म्हणून ओळखले तरी पुरेसे आहे.' अशी त्यांची भावना होती.

भारतीय स्वातंत्र्यसंग्रामात बजावलेल्या देदीप्यमान कामगिरीचा गौरव म्हणून अरुणा असफ अली यांना 'भारतरत्न' हा सर्वोच्च सन्मान १९९७ साली मरणोत्तर बहाल करण्यात आला.

शब्दार्थ : **आवाका** – शक्ती, सामर्थ्य. **बाणा** – अभिमान. **फळी उभी करणे** – समूहाला संघटित करणे. **ससेमिरा चुकवणे** – पाठलाग चुकवणे. **देदीप्यमान** – तेजस्वी, डोळे दिपवून टाकणारे.

स्वाध्याय

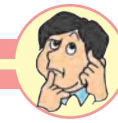

प्र. १. खालील प्रश्नांची एक–दोन वाक्यांत उत्तरे लिहा.

(अ) कामाचा प्रचंड व्याप असूनही अरुणा असफ अली यांची कामे का पूर्ण होत ?

(आ) देशाच्या स्वातंत्र्यासाठी अरुणा असफ अली यांनी कोणता त्रास सहन केला ?

(इ) देशकार्य करताना त्यांच्या ठायी कोणती भावना होती ?

खेळूया शब्दांशी.

(अ) खाली दिलेल्या शब्दसमूहांबद्दल एक शब्द लिहा.

(अ) राज्यकारभार करणारा–

(आ) आंदोलन करणारे–

(इ) क्रांती करणारे–

(ई) देशभक्ती करणारा–

(आ) वाचा. समजून घ्या.

(१) पंचवीस वर्षे– रौप्यमहोत्सव

(२) पन्नास वर्षे– सुवर्णमहोत्सव

(३) पंचाहत्तर वर्षे– अमृतमहोत्सव

(४) शंभर वर्षे– शतकमहोत्सव

माहिती मिळवूया.

- आंतरजालाच्या साहाय्याने खालील मुद्द्यांची माहिती मिळवा.

(१) भारताच्या स्वातंत्र्यसंग्रामात भूमिगत राहून कार्य केलेल्या थोर व्यक्ती.

(२) आपल्या देशाला स्वातंत्र्य मिळवून देण्यासाठी झालेल्या चळवळी.

(३) ‘चले जाव’ चळवळ.

(४) ‘भारतरत्न’ या सर्वोच्च सन्मानाने सन्मानित झालेल्या व्यक्ती.

- **खालील वाक्यांत पूर्णविराम व स्वल्पविराम घालून वाक्ये पुन्हा लिहा.**

(अ) अन्वर स्वत:ची कामे स्वत: करतो

(आ) गुलाब मोगरा चाफा ही सुवासिक फुले आहेत

(इ) विनिता अनिता अस्मिता खूप चांगल्या मैत्रिणी आहेत

(ई) अजय सुरेश अंकुश मैदानावर खेळायला गेले

● आम्ही सूचनाफलक वाचतो.

- **वरील सूचनाफलकाच्या आधारे खालील प्रश्नांची उत्तरे लिहा.**

(१) सूचना कशाच्या संदर्भात आहे?

(२) मोफत आरोग्य शिबीर कोणत्या ठिकाणी घेण्यात येणार आहे?

(३) कोणत्या तारखेला आरोग्य शिबीर आयोजित करण्यात आले आहे?

(४) कोणाच्या वतीने आरोग्य शिबिराचे आयोजन करण्यात आले आहे?

आपण समजून घेऊया.

DGKQK8

- **खालील वाक्ये वाचा.**

(अ) आईने आज काय स्वयंपाक केला आहे?

(आ) आजीने नीताला कोणता सल्ला दिला?

वाक्यात जेव्हा प्रश्न विचारलेला असतो, तेव्हा वाक्याच्या शेवटी '?' असे चिन्ह देतात. या चिन्हाला **प्रश्नचिन्ह** म्हणतात.

शिक्षकांसाठी : विद्यार्थ्यांना परिसरातील विविध सूचनाफलकांचे वाचन करण्यास सांगावे.